

ROMÂNITATEA BASARABIEI VĂZUTĂ DE ȘTIINȚA OFICIALĂ SOVIETICĂ

Petru CARAMAN

A demonstra că Basarabia este locuită de români și că aceștia formează marea majoritate a populației, este fără îndoială ceva cu totul de prisos, fiindcă ar însemna să ne pierdem timpul demonstrând evidente. Nu doar în baza vreunui drept de natură etnografică s-a abătut cumplita năpastă de ieri asupra țării noastre. Și nici în baza dreptului istoric, căci nedreptatea din 1812 nu putea deveni în 1940 un drept care să poată fi invocat de conducătorii Rusiei actuale, așa cum s-a întâmplat...

Noi știm – și cu noi toată lumea care păstrează obiectivitatea bunei credințe – că ceea ce a avut de pățimit poporul românesc, în ultimul timp, s-a petrecut în disprețul total și cinic al oricărui principiu de drept.

Totuși, în cele ce urmează, vom discuta etnografia Basarabiei așa cum a fost ea prezentată de cel mai înalt for științific al Rusiei Sovietice: Academia de Științe din Leningrad. Aceasta, pentru a arăta că Rusia oficială însăși, oricât a căutat să transforme realitatea etnografică în favoarea elementului rus și ucrainean, n-a putut totuși să nu recunoască predominanța covârșitoare a poporului românesc în această provincie moldovenească.

Ne referim în special la studiul lui L. S. Berg, *Populația Basarabiei – componența etnografică și numărul*, Petrograd, 1923¹, publicată de Academia de Științe din Leningrad în colecția intitulată: *Lucrările comisiei pentru studiul alcătuirii etnice a populației Rusiei*².

¹ Население Бессарабии – этнографический состав и численность. (С 10 – верстной этнографической картой), Петроград, 1923. L. S. Berg nu e la prima sa lucrare despre Basarabia, ci trece drept specialist în această materie. Astfel, el publicase încă în 1918, tot la Petrograd, o carte intitulată: *Бессарабия. Страна, люди, хозяйство* (*Basarabia. Țara, oamenii, economia*), VIII, 244 p. Evident, Berg utilizează în bună parte materialul strict etnografic și datele demografice de acolo în citata lucrare publicată de Academie, la 1923.

² Российская Академия Наук. *Труды комиссии по изучению племенного состава населения России*. Aici au publicat lucrări etnografice și cartografice între alții: E.Th. Karskii pentru Bielorusia, N. Marr pentru Caucazia, K. Patkanov pentru Siberia, A. Maximov pentru gubernia Voronej etc.

Acest studiu își are lipsurile lui. Astfel, cea mai de seamă o constituie faptul că el nu se bazează pe un recensământ recent, ci mai ales pe datele despre situația etnografică a populației basarabene, adunate în 1907 de V. N. Butovici, care și el la rândul lui își avea materialele colecționate nu direct ci prin învățători. Berg însuși recunoaște că aceste date „nu pot fi considerate drept un recensământ pe deplin satisfăcător”. O altă lipsă mare constă în aceea că, datele pe care se bazează Berg, privesc exclusiv răspândirea populației rurale din Basarabia. Relativ la orașe, autorul dă în final tabele statistice după date mai vechi cu 10 ani ca cele ale lui Butovici, adică din 1897. Berg mărturisește singur că „informații mai târzii, demne de încredere, despre situația populației urbane” nu-i sunt cunoscute. Deci, față de data apariției studiului său, aceste date au o vechime de douăzeci și șase de ani, iar materialul furnizat de Butovici – cu privire la populația rustică – are și el vechimea de 16 ani! Dar acestea sunt perioade în cursul cărora au intervenit mari schimbări demografice și etnografice, datorită creșterii naturale și mai ales datorită războiului mondial.

Totuși, nu vom bagateliza deloc, din aceste motive, munca lui Berg, care este o lucrare metodică și erudită. Iar în privința materialelor utilizate, așa criticabile cum sunt, erau singurele pe care le avea la dispoziție. Nu existau altele mai bune. La prelucrarea lor autorul arată o rară scrupulozitate: el caută să nu neglijeze nici o naționalitate de pe pământul Basarabiei. Din acest punct de vedere, este unul din cele mai complete studii etnografice asupra provinciei moldovene. De aceea, se și cuvine să-i dăm toată atenția.

Autorul împarte Basarabia, din punct de vedere etnografic, în trei părți distincte: *Regiunea Hotinului*, populată cu deosebire de ucraineni; *Regiunea mijlocie*, care cuprinde stepa județului Bălți și ținutul Codrilor³. Cu privire la această regiune – cea mai întinsă ca suprafață – Berg spune că în ea „predomină moldovenii”; *Regiunea meridională*, cunoscută sub numele de Bugeac, locuită de o populație amestecată, venită de aiurea și care se compune din ucraineni, bulgari, găgăuzi, nemți, moldoveni, ruși și alții.

³ Berg întrebuițează chiar cuvântul rom[ânesc] ca nume propriu. (El spune pleonastic: „Лесистые Кодры” – Codrii cei păduroși). De altfel e vechea numire românească, pe care administrația rusă a trebuit s-o accepte: „Кодрскій Ыздъ”, care-l redă pe rom[ânescul] *Ținutul Codrului*, cf. *Труды Бессарабской губернской ученой архивной комисси*, t. III, p. 188-190, 256, Chișinău, 1907 (redactat de I. N. Halippa).

Făcând o expunere cronologică a datelor demografice cunoscute până la el cu privire la Basarabia, Berg pornește chiar de la 1812, momentul primei anexări a acestei provincii românești la Rusia. Pentru 1812, datele sunt foarte vagi, aproape contradictorii.

După Zasciuk, Basarabia ar fi fost atunci populată de 41.160 familii, adică peste 240.000 suflete⁴.

După Skalkovski, ar fi numărat 53.366 familii, în care 166.000 ar fi fost bărbați⁵. Presupunând că elementul feminin ar fi fost egal cu cel bărbătesc, înseamnă că populația totală se ridică la 332.000 suflete, ceea ce dă o diferență de 92.000 suflete – enormă dacă o raportăm la total – de la un autor la altul!

Pentru 1817, adică numai cu cinci ani mai târziu, după datele adunate de generalul gubernator Bahmetiev, care face primul recensământ al populației, s-ar fi aflat în Basarabia 98.526 familii, adică 491.679 suflete⁶, deci de două ori și ceva mai mult față de totalul lui Zasciuk și cu jumătate și ceva mai mult față de totalul lui Skalkovski.

Pentru 1827, ni se dau interesante relații demo-etnografice, în special asupra regiunii sudice, după *Descrierea statistică a Bugeacului între anii 1822-1828*⁷.

După recensământul rusesc din 1897, Basarabia avea 1.935.412 suflete. În fine, la 1915, I. 1, nu după recensământ, ci după operații matematice aplicate asupra datelor din 1897, cărora li s-a adăugat coeficientul de creștere a populației, avea 2.686.000 suflete. Comparând acest număr cu cel de 2.864.402, dat de recensământul românesc din 1930, îl considerăm mult exagerat în plus⁸.

Berg relevă caracterul de peștiș mozaic al populației Basarabiei, alcătuită din foarte diverse naționalități. Evident, aceasta este adevărat, dacă avem în vedere nu numai neamurile care formează masă compactă, ci tot ceea ce este naționalitate distinctă, indiferent de numărul ei de locuitori, care poate fi oricât de mic.

⁴ Бессарабия область. – Материалы для стат, и геогр. Бессарабии. Спб., I, p. 146.

⁵ Хронологическое описание истории Новороссийского края, 1730-1823, Одесса, 1838, т. II, p. 193.

⁶ Хронологическое обозрение истории Новороссии, 1818, p. 287.

⁷ Pentru perioada 1826-1857, cf. datele adunate de Z. Arbure, *Basarabia în sec. XIX*, p. 98-99.

⁸ Ar însemna ca în 18 ani (de la 1897 la 1915), populația Basarabiei să fi crescut cu 750.588 locuitori, iar în alți 15 ani (de la 1915 la 1930) să fi crescut numai cu 178.402!

Referindu-se la rezultatul recensământului din 1897, Berg arată că românii („moldovenii”) din întreaga Basarabie ating procentul de 47,58. Evident, acest procent este inferior celui real, ceea ce se poate constata din compararea lui cu procentul de 56,2, calculat după recensământul românesc din 1930 de dr. S. Mănuilă⁹.

Raportat numai la populația rurală a provinciei – exceptându-se complet orașele – procentul românilor ar crește, după Berg, numai la 53,55%, ceea ce, de asemenea, constituie o diminuare a procentului real.

Procentul de români în orașe și târguri ar fi, după Berg, numai de 14,16, ceea ce este o exagerare în minus, deși suntem de acord că românii – de predilecție agricultori în Basarabia ca și aiurea – sunt un popor rustic prin excelență. În adevăr, confruntând acest procent cu cel care rezultă din recensământul românesc, constatăm o deosebire enormă: procentul general al românilor urbani din Basarabia este, la 1930, de 31,5, deci de 2,22 ori mai mare¹⁰, adică primul pe provincie!

Dar chiar admitând *ad litteram* procentajul lui Berg, care e mult sub limita reală, el este totuși foarte elocvent pentru superioritatea zdrobitoare a elementului românesc în Basarabia.

În adevăr, având în vedere numărul mare de naționalități din această provincie, între care se împarte populația totală, și raportând procentele celorlalte naționalități la procentul românilor, acest fapt apare în toată claritatea. Vom ține seama întâi de procentajul populației rurale, fiindcă el este cel mai real, având la bază elementul băștinaș.

Cel mai mare procent, după cel de 53,55 al românilor, este cel al populației ucrainene de 20,31, inferior cu 33,24%, adică de două ori și jumătate mai mic decât procentul românesc. Apoi vine procentul populației evreiești de 7,25, inferior cu 46,30%, adică de 7,39 ori mai mic decât procentul românesc. Apoi al bulgarilor de 5,58, inferior cu 47,97%, adică de 9,60 ori mai mic decât ca procentul românilor; al

⁹ Cf. *Recensământul general al populației României*, vol. II, p. XXVI, XXVII, București, 1938 (Institutul central de statistică). Această publicație, adevărat model de lucrare statistică, este ireproșabilă sub toate raporturile – în special sub cel al obiectivității și al metodei. Ea face cinste nu numai autorului, ci și țării. În ceea ce privește scrupulozitatea, amintim că dr. Mănuilă are în vedere, pentru Basarabia, același număr de neamuri ca și Berg. În plus, el nu-și pune nici o limită inferioară la prezentarea numerică a unei grupe etnice; ci dă totdeauna numărul grupului pe țară, pe provincie, pe județ, pe oraș... oricât de mic ar fi el. Numai că la stabilirea procentajului grupurilor etnice, Mănuilă își ia procentul de 0,1 drept limită minimă, sub care nu mai calculează procentul unui grup etnic, ci îl însemnează cu un asterisc.

¹⁰ Dr. Mănuilă, *op. cit.*, II, p. LIV.

rușilor de 5,12, inferior cu 48,43%, adică de 10,47 ori mai mic ca procentul românilor; al germanilor de 3,54 etc.¹¹.

Sau, raportând procentajul la populația întregii Basarabii, inclusiv orașele, avem după Berg: români 47,58%; ucraineni 19,62%, inferior procentului românilor cu 27,96%, adică mai mic de 2,43 ori; evrei 11,71%, inferior procentului român cu 35,87%, adică de 4,10 ori mai mic; ruși 8,05%, inferior procentului român cu 39,53%, adică de 5,9 ori mai mic; bulgari 5,33% etc... Ba chiar, dacă am considera și pe ucraineni împreună cu rușii la un loc, aceștia nu dau decât un procent de 27,67 (nu de 27,90, precum pretinde Berg), ceea ce înseamnă că e în inferioritate față de procentul românesc cu 19,91%, adică de 1,82 ori mai mic¹².

1. POPULAȚIA ETEROGENĂ

Neamuri slave

Ocupându-se de fiecare naționalitate a Basarabiei în parte, Berg începe cu ucrainenii, pe care îi numește maloruși; iar după ei urmează imediat rușii, numiți de el velicoruși. Pe ambele popoare le include sub numele general de ruși („russkie”), ca și cum ar fi două grupuri dialectale ale aceleiași colectivități etnice. E cunoscutul procedeu tradițional al oficialității rusești care, din intenții ușor de înțeles, consideră pe toți slavii orientali drept un singur popor. Deci, din punct de vedere rusec, ar părea să fie tot una dacă în Basarabia locuiesc ucraineni sau ruși. Această atitudine, pe care o adoptă și Berg, îl face să meargă până acolo încât să afirme chiar că Basarabia face parte din teritoriul care poate fi considerat drept „leagănul poporului rus”!

În acest scop, el caută – la începutul tulburatei perioade medievale a marilor migrații – argumente în scriitorii bizantini din sec. al VI-lea, Prokopios și Maurikios și în istoricul got Iordanes, care vorbesc vag despre așezările slovenilor și ale anților. Sprijinindu-se apoi pe o simplă afirmație a lui Șahmatov, Berg consideră pe sloveni drept strămoși ai slavilor sudici, iar pe anți ai slavilor orientali. Anții s-ar fi întins aproximativ de la Prut până dincolo de Nipru. Pe baza acestor presupuneri, foarte nesigure – căci, de exemplu, istoricul ucrainean

¹¹ Comparativ cu procentajul populației rustice basarabene, calculat de dr. Mănuilă, care dă pentru români 59,9%, ucraineni 11,8%, ruși 10,1%, bulgari 6,1%, evrei 4,3%. Cf. S. Mănuilă, *op. cit.*, II, p. LI.

¹² Comparativ cu statistica lui Mănuilă, care dă ca procente generale pe provincie: pentru români 56,2; ucraineni 11; ruși 12,3; evrei 7,2; bulgari 5,7. *Ibidem*, p. XXVI și XXVIII.

Hrușevski e de părere că anții le sunt strămoși numai ucrainenilor – Berg conchide: „Astfel, Basarabia a văzut aurora istoriei poporului rus, încă în vremea aceea când el nu se despărțise în trei ramuri – velicorus, malorus, bielorus”.

Dar chiar așa stând lucrurile, vremelnica așezare a anților în Basarabia nu putea face din această regiune leagănul rușilor, deoarece, încă din jumătatea a doua a secolului al VI-lea, anții au fost alungați de pe aceste locuri de către avari.

Ocupându-se în special de ucraineni – cunoscuți aici sub numele de *rusniaki* sau *rusiny* – Berg caută, în vechile cronică rusești, argumente pentru o veche așezare a lor în Basarabia. Îi pune în legătură cu uglichii și tiverii, ai căror descendenți ar fi. În satul basarabean Peresecina din județul Orhei, Berg vede continuarea cetății uglichilor Peresecen, despre care, sub anul 914, povestește *Sofiiskaia lietopisi* că a fost asediată timp de trei ani de Sventeld, voievodul lui Igor, fiind cucerită cu mare greutate. Această identificare este, fără îndoială, eronată. Vechea cetate a uglichilor ar putea, cu mult mai mare probabilitate, să fie identificată cu actuala localitate Peresiacen din regiunea Kievului¹³.

Pentru a lega Basarabia și de tiveri – ceilalți presupuși strămoși ai ucrainenilor – Berg citează pe Șahmatov, care propune ca etimon pentru acest nume de popor numele antic al Nistrului, așa cum e cunoscut el din izvoarele vechi grecești: *Tyras*. Evident, nu poate fi nici o legătură între aceste două nume! E interesant de relevat că învățatul rus Sobolevski nici nu-i consideră măcar pe tiveri drept slavi, ci pecenegi, adică uralo-altaici.

După astfel de argumentări, Berg conchide: „Așadar, în secolele IX-XI, uglichii și tiverii locuiau în Basarabia...”! Iar aceștia, fiind strămoșii ucrainenilor, iată-i deci pe ucraineni autohtoni în regiunea dintre Prut și Nistru! Așa vrea să ni-i prezinte Berg.

Totuși, el nu poate trece sub tăcere nici faptul sigur, foarte apropiat de vremea noastră, al migrației ucrainene din provinciile învecinate ale Ucrainei, în primul rând din Galiția și Podolia: „Trebuie avut în vedere că popularea Basarabiei cu maloruși s-a realizat și din partea Galiției, din principatul galițian... care își întindea dominația asupra unei însemnate părți a Basarabiei și Moldovei”...

¹³ Toți istoricii ruși sunt de părerea aceasta, cu excepția lui Nadejdin, care – singur – susține că localitatea istorică este cea din Basarabia. Cf. *Труды Бессарабской губернской ученой архивной комиссии* (Redactor I. N. Halippa) – T. II (1902), p. 17.

Aceasta o spune Berg în treacăt și ca un detaliu secundar. Totuși, în realitate, aici e explicația provenienței celei mai importante părți din ucrainenii Basarabiei. Repartiția lor geografică actuală aici, vine și ea în sprijinul unei târzii imigrații în această provincie românească. În adevăr, ei locuiesc în număr apreciabil numai în cele două părți extreme ale Basarabiei: la sud, în județele Cetatea Albă și Ismail, iar la nord, în județul Hotin.

Cu privire la ucrainenii din sudul Basarabiei, Berg însuși recunoaște că aceștia sunt „emigranți proaspeți, care s-au ivit aici după anexarea Basarabiei la Rusia”. El precizează chiar că au venit „parte din Basarabia nordică, parte din guberniile vecine”. Un număr destul de însemnat dintre ei sunt urmași ai cazacilor zaporozieni, care, după ce cuibul lor Seci a fost distrus în 1775, au trecut cu ataman cu tot în Basarabia, sub protecția turcilor și în slujba lor; iar după anexarea provinciei de către ruși, aceștia i-au atras în serviciul lor, organizându-i într-un corp special numit „armata căzăcească de la Dunăre”¹⁴.

Despre cei din nord însă, pe care Berg îi numește hotineni, el pretinde că sunt „populație autohtonă a Basarabiei”; ba încă foarte veche: „probabil locuind aici, în zona păduroasă, din timpuri vechi, poate chiar din timpul uglicilor”. Pe de altă parte, Berg spune că acești ucraineni „sunt aceiași rusini care populează părțile vecine ale fostei provincii austriece Bucovina”.

Dar aceștia, ca și cei din nordul Bucovinei, evident, sunt veniți din Galiția, constituind colonizări noi ale expansiunii ucrainene spre sud¹⁵.

Adevărul acesta este confirmat și de fenomenul lingvistic. Astfel, Sobolevski (*Jivaia starina*, 1892) spune precis că, din punct de vedere al limbii, ucrainenii basarabeni aparțin dialectului galițiano-podolean.

Dacă ucrainenii ar locui în nordul Basarabiei din timpuri vechi, ei ar fi trebuit, firește, să aibă în cazul acesta un grai propriu, caracteristic lor, care să se deosebească de grupurile dialectale ucrainene învecinate.

De altfel, chiar Berg spune că ucrainenii din Hotin „se apropie foarte mult de acei maloruși din părțile vecine ale Bucovinei, care poartă numele de podoleni (*podoliane*) și că „în ceea ce privește limba... țin mijlocia între malorușii de pe Nistru, din gubernia Podoliei, și între podolenii regiunilor învecinate ale Bucovinei și Galiției”.

¹⁴ Дунайское казачье войско.

¹⁵ Cf. și I. I. Nistor, *Istoria Basarabiei*, Cernăuți, 1923, p. 282-283; idem, *România și rutenii în Bucovina*.

Cu privire la ucrainenii din nordul Basarabiei, Berg zice că odinioară mai erau numiți și *raileane* pentru că, pe timpul stăpânirii turcești, țineau de raiaua Hotinului. Vrea să arate, prin aceasta, cât de vechi sunt în acel ținut ucrainenii. Vom rectifica totuși că acest nume, măcar că de origine turcească, el a fost primit de ucraineni și de ruși de la românii din Basarabia, care, precedându-i pe acele locuri, au avut înaintea lor contact cu turcii suzerani. Cuvântul rusesc derivat de la turc. *raia* este: *raianin* sau *raiak*; pe când *raileanin* a trebuit să aibă la bază aspectul fonetic românesc pe care îl aflăm și în pluralul *raiele*.

E plină antroponomastica românească de *Răileanu*, cunoscut ca nume de familie¹⁶. Și cu toate că sufixul *-eanu*, care arată originea, este la români de proveniență slavă, el este vechi slav, adică făcea de mult parte din patrimoniul limbii românești la atingerea moldovenilor dintre Prut și Nistru cu ucrainenii. Localitatea *Răileanca* din sudul Basarabiei (județul Cetatea Albă), are și ea aceeași origine românească, numai că i s-a adăugat sufixul ucrainean feminin *-ka*.

În ce privește ucrainenii din Basarabia septentrională – despre care Berg spune că trăiesc în „masă compactă” – nu trebuie să ni-i închipuim că ei exclusiv populează acest teritoriu. După recensământul din 1897, în județul Hotin – având în vedere numai populația rustică – procentul lor se ridica la 55,3; iar în 1907, după datele lui Butovici, ar fi crescut până la 59%.

Luând în considerație populația totală a județului Hotin, inclusiv orașenii, procentul ucrainenilor scade – după recensământul din 1897 – la 53,2.

Că sunt aici exagerări în favoarea acestui element etnic, o putem constata din compararea procentului dat de Berg cu cel calculat de dr. S. Mănuilă după recensământul românesc din 1930.

Pentru ucrainenii din tot județul Hotin el dă procentul de 41,6, iar pentru români de 35, pentru ruși 13,6, pentru evrei 9,2, poloni 0,3¹⁷. Dacă ar fi să considerăm just procentul lui Berg, ar însemna să credem că o mare scădere a populației ucrainene din nord a avut loc în intervalul de la 1897 la 1930. Or dimpotrivă, știm că în acest timp ea a avut chiar motive să crească nu numai ca număr ci și ca procent, datorită

¹⁶ Antroponomastica românească cunoaște și forma *Răianu*, care se întâlnește tot ca nume de familie, însă mai rar. Acesta ar putea fi chiar un derivat direct de la rusescul *Райянинъ*, deși credem, cu mult mai probabil, că a luat naștere, tot pe terenul limbii rom[âne] de la *raia* prin sufixul *-eanu*.

¹⁷ S. Mănuilă, *op. cit.*, p. 216.

imigrațiilor noi, dinainte de războiul mondial.

Ucrainenii, ca și românii, fiind rurali prin excelență, este de un deosebit interes să cunoaștem repartiția lor pe sate.

După datele adunate de P. P. Ciubinski din 1869, totalul satelor din nordul Basarabiei, unde se auzea atunci exclusiv limba ucraineană, era de 90. În afară de acestea, mai trăiau amestecați cu moldovenii în 22 sate¹⁸. Este important de relevat că regiunea compactă ucraineană se află în extremul nord al județului Hotin, sprijinită pe Nistru, adică în continuare cu masa ucraineană podoleană de dincolo de fluviu.

Cu cât ne depărtăm de partea de miazănoapte a județului Hotin înspre sud, așezările ucrainene se răresc până ce, în județele Soroca și Bălți, ajung cu totul izolate. După procentul stabilit de dr. S. Mănuilă, pe baza recensământului din 1930, în județul Soroca sunt 8,2%, iar în județul Bălți 7,6%¹⁹.

După calculul făcut de Berg – pe baza datelor din 1907 – totalul ucrainenilor din nordul Basarabiei s-ar fi ridicat la aproximativ 250.000, număr pe care-l considerăm mult prea exagerat, de vreme ce din datele prezentate de dr. S. Mănuilă pentru anul 1930 rezultă că în cele 3 județe de nord ale Basarabiei – Hotin, Soroca și Bălți – sunt în total 218.594²⁰.

Că nici acești ucraineni nu sunt autohtoni, precum am văzut că nu sunt nici cei din sud, ne-o dovedește faptul însuși că aici imigrările nu au încetat până la războiul mondial. Berg singur – atunci când vrea să arate că numărul lor a crescut mai mult decât sporul natural adăugat la recensământul din 1907 – ne spune: „... trebuie avut în vedere că, înainte de război, maloruși în număr destul de mare s-au stabilit de dincolo de Nistru în Basarabia de nord”.

Din articolul consacrat Basarabiei, în marele dicționar enciclopedic rusesc, de sub redacția prof. Andreevski, aflăm că ucrainenii din nordul Basarabiei „mai sunt numiți și *galițieni* sau *maloruși galițieni*, deoarece mulți dintre ei au emigrat din Galiția în Basarabia în vremea persecuțiilor uniaticismului”. Tot acest articol ne informează că *printre ucrainenii Basarabiei se găsesc*, de asemenea, emigranți din Malorusia – adică din ținuturile ucrainene stăpânite de ruși înainte de războiul mondial – și că „stabilirea lor aici a început încă din secolul al XVII-lea și s-a întărit în secolul următor, în special în

¹⁸ П. П. Чубинский, Труды этногр.-стат. эксп. въ западно-русскій край, Т. VII, Спб., 1877, p. 362.

¹⁹ S. Mănuilă, *op. cit.*, II, 48 sq.; 422 sq.

²⁰ *Ibidem*, p. 216, 422, 448.

perioada introducerii robiei...”²¹.

În ținutul numit de Berg „Basarabia de mijloc” – adică pe teritoriul compact moldovenesc, care e și cel mai întins din toată provincia – ucrainenii sunt o raritate. Astfel, în județul Lăpușna, fără orașe – după recensământul din 1897 – erau numai 1.803 suflete, iar după Butovici, în 1907, numai 1.060. Dr. S. Mănuilă, pentru anul 1930, ne dă totalul ucrainenilor pe județ – inclusiv orașenii – de 2.732, față de numărul de 120 de ori mai mare al românilor, care se ridică la 326.455 locuitori. Sau, juxtapunând procente: 0,7 pentru ucraineni, față de 77,8 pentru români²².

Berg lasă să se înțeleagă că procentul de ucraineni, în trecut, a fost mult mai mare, dar că astăzi a scăzut datorită puternicei lor românizări, care ar fi avut loc în special în Basarabia de nord. Astfel, constată el, „în satele cu populație amestecată, de obicei toți ucrainenii vorbesc și moldovenește. Se întâlnesc mereu familii ucrainene, în care generațiile mai în vârstă vorbesc încă liber limba maternă; însă cele mai tinere nu mai știu să vorbească, iar uneori nici măcar nu mai înțeleg ucrainește...”. Berg mai relatează că chiar și în vorbirea ucrainenilor neași se pot auzi cuvinte moldovenești ca „moșă”, „nanaș”, „fin”... ba mai mult, românizarea – sau, cum îi zice el, „moldovenizarea”²³ – se întinde „nu numai asupra limbii, ci și asupra vieții”. Uneori, „ucrainenii după limbă se transformă în moldoveni prin viață”. Berg citează în favoarea acestor susțineri ale sale și proverbul foarte cunoscut în Basarabia propriu-zisă și răspândit de aici în toată Moldova istorică: „Tatul (sic!) rus, mama rus, numai Ivan moldovan!”. Berg se miră cum de a fost posibilă deznaționalizarea ucrainenilor de către români pe o scară așa de întinsă: „Această activitate a elementului moldovenesc față de pasivitatea celui slav este cu atât mai uimitoare cu cât populația moldovenească nu stă mai sus ca cea ucraineană din punct de vedere al culturii”.

Firește, nu vom nega noi puterea de vitalitate a poporului român, recunoscută în toată lumea. Dar credem că în Basarabia deznaționalizarea elementului ucrainean de către cel românesc își are în rândul întâi explicația în însuși faptul că elementul românesc a fost aici autohton și compact și de aceea a avut tăria de a rezista puternicei expansiuni rutenești care se revărsa asupra lui din direcțiile nord și est.

²¹ Энциклопедический словарь Брокг.-Ефр., Спб., 1891, Т. III. (Cf. aici sub: Вессарабская губ., p. 607).

²² S. Mănuilă, *op. cit.*, p. 268.

²³ Умолдаванияние.

Totuși, când valul a fost prea mare, n-a mai putut opune rezistență și, cu toată proverbiala-i vitalitate, a cedat. Acele cuvinte moldovenești cu care sunt desemnate anumite grade de rudenie la ucraineni, precum și mai ales viața de tipul moldovenesc – adică viața cu conținut etnografic românesc – la vorbitorii de limbă ucraineană, constituie pentru noi indicii incontestabile că aici, dimpotrivă, avem a face cu populația românească ucrainizată²⁴. Pierzându-și limba, ei au continuat a-și păstra obiceiurile și modul de viață moștenit prin tradiție.

În ce privește rușii (velicorușii), Berg ni-i prezintă cu dreptate ca pe o populație de predilecție urbană în Basarabia. Astfel, după recensământul din 1897, la un total general de 155.744 ruși, procentul exclusiv al populației orășenești era atunci de 24,4, iar cel al populației rustice de 5,1! În mod logic, am avea totuși motive serioase să credem că chiar și acest procent este exagerat în plus. În adevăr, referindu-ne la statistica populației rurale din 1907, făcută de Butovici, aflăm în întreaga Basarabie numai 40.412 țărani ruși, adică un procent de 2,2 pe provincie.

Atunci, de unde procentul de 5,1 în 1897? Să se fi mutat la oraș în curs de 10 ani atât de mulți ruși?

Dacă, însă, tot pentru anul 1897 – când avem datele necesare – ne raportăm la întreaga populație, procentul general al rușilor, fără nici o deosebire de categorii, era de 8,1. Pentru anul 1930.XII.29, dr. Mănuilă dă totalul de 351.912 ruși, adică un număr de 2,2 mai mare decât cel din 1897 și un procent general de 12,3²⁵. În același timp, recensământul românesc arată pentru ucraineni un total de 314.211 cu procentul de 11²⁶, ceea ce răstoarnă raportul dintre populația ucraineană și cea rusă cunoscut până nu de mult, când numărul ucrainenilor întrecea cu mult pe cel al rușilor în Basarabia. Cum se explică această mare creștere? Numai datorită surplusului rezultat din emigrația care a avut loc în urma revoluției bolșevice? Vom vedea că mai e și altă explicație.

Evident, toți rușii din Basarabia sunt emigranți târzii. De altfel, chiar din caracterul urban al acestor locuitori se și poate deduce recenta

²⁴ La acestea putem adăuga și dovezile clare pe care ni le oferă antroponomastica ucraineană din nordul Basarabiei și nord-estul Bucovinei, unde nume de familie ca Gușuleac, Lunguleac, Lupuleac, Ursuleac, Surduleac, Corniciuc, Floriciuc... se întâlnesc curent.

²⁵ S. Mănuilă, *op. cit.*, p. XXVI, XXVIII.

²⁶ *Ibidem*.

lor așezare aici. Elementul rural atât de redus al populației rusești își are originea cu deosebire în mujicii fugari de pe moșiile boierești din Rusia, în dezertorii de la recrutare și în militarii coloni, cărora li se dădea aici pământ după terminarea serviciului.

În principiu, rușii nu s-au stabilit în Basarabia decât în urma anexării ei, după 1812. În cea mai mare parte, ei sunt militari sau funcționari și descendenți ai acestora, apoi negustori și industriași, care au fost atrași de posibilitățile de exploatare a bogățiilor acestei provincii, renumite în special prin cereale și fructe, iar la început și prin păduri. Este deci, la origine, o populație mai mult flotantă, la dispoziția statului oficial sau, în tot cazul, strâns legată de el.

Dintre aceștia trebuie totuși să exceptăm o categorie de ruși – care sunt ceva mai vechi, și anume pe sectanții ruși și în special pe cei cunoscuți sub numele de lipoveni²⁷. Fără să fie nici ei în Basarabia „primitivi” (*korenii*, cum îi numește Berg), lipovenii încep a se stabili aici cam din a doua jumătate a secolului XVIII și continuă și în cursul secolului XIX. Ei au fugit din Rusia din cauza persecuțiilor religioase.

Când Basarabia fu ocupată de ruși, parte din ei au trecut în Dobrogea. Iar în 1856, când prin tratatul de la Paris regiunea de sud-vest a Basarabiei fu retrocedată Moldovei, majoritatea lipovenilor s-au refugiat acolo – având ca centru Ismailul – deoarece acel colț însemna pentru ei țara libertății, românii oferindu-le cea mai deplină toleranță religioasă.

În legătură cu populația rusească din Basarabia, nu putem trece cu vederea o foarte interesantă mărturisire a lui Berg: „rușii orășeni, nu rareori, sunt ruși numai după limbă, nu și după naționalitate”.

Se înțelege de aici cât de puțin real este, din punct de vedere strict etnografic, numărul total al rușilor din Basarabia, de vreme ce au fost considerați drept ruși elemente etnice străine, numai pe baza faptului că vorbeau rusește. Aceasta s-a petrecut nu numai la recensământul făcut sub dominația rusească, ci și sub români, la 1930. Dr. S. Mănuilă, în statisticile sale, în care face repartitia populației României după felurite criterii, ne dă o repartitie și după limba vorbită obișnuit. La această rubrică, pentru vorbitorii de limbă rusă din Basarabia, observăm în toate județele – în special în orașe – un procent sensibil superior față de cel al repartitiei după neam de la rubrica

²⁷ < Filipony (Филипоны), prin metateză.

rușilor²⁸. Cum însă cel mai adesea declararea naționalității, la recensământ, este strâns legată la declarant de limba de uz curent, rubrica rușilor după neam nu se bazează nicidecum numai pe criteriul etnicității ereditare. În adevăr, de la stadiul alternării limbii materne cu alta de împrumut – care apoi ajunge să o substituie complet – până la uitarea vechii apartenențe etnice și până la îmbrățișarea altei naționalități, e chestie doar de una sau două generații distanță. Astfel, un însemnat număr de evrei și, într-o măsură mai mică, și alte neamuri s-au declarat drept ruși. Între aceștia sunt și mulți ucraineni ortodocși, la care pravoslavia a contribuit la desăvârșirea confuziei de naționalitate. Este interesant de relevat, de exemplu, după recensământul din 1930, că în județul Lăpușna sunt, după neam, un total de 50.013 evrei; după limbă însă, numai 48.148²⁹, de unde rezultă că primul număr e sub cel real. Între numeroșii evrei vorbitori de limbă rusă, ca limbă uzuală, sunt mulți care nu s-au mai declarat evrei. Aceștia toți trebuie căutați la rubrica rușilor³⁰.

Totuși, limba rusă – destul de răspândită prin orașe și târguri și întreținută, în afară de ruși, de elemente etnice eterogene – nu trebuie să iluzioneze. Ea a fost rezultatul natural al școlii rusești și al activității instituțiilor oficiale. Lumea autohtonă și compactă a Basarabiei, pe care o formează țărâtimea românească, nefiind nicăieri în contact cu vreo colectivitate rusească importantă, a fost ferită de rusificare. Școala singură și contactul cu autoritatea rusă s-au dovedit complet ineficace. În concluzie, *poporul românesc n-a avut niciodată, în Basarabia sau aiurea, contact direct, de la masă la masă, cu rușii de care sunt la o depărtare de peste 600 km., ci numai cu ucrainenii.*

Un alt popor slav de oarecare importanță numerică – 103.225 suflete în 1897, ceea ce reprezintă procentul de 5,33; iar în 1930,

²⁸ S. Mănuilă, *op. cit.*, 48 sq., 100 sq., 124 sq., 216 sq., 264 sq., 268 sq., 330 sq., 422 sq., 462 sq.

²⁹ *Ibidem*, p. 268-269.

³⁰ Un fenomen perfect analog a avut loc pe o scară întinsă în Transilvania, unde foarte numeroși evrei – de religie mozaică – s-au declarat de neam maghiar. În publicațiile lui Mănuilă, declarațiile lor au fost respectate cu strictețe (în acord cu criteriul că apartenența etnică depinde de autodeterminarea individului, care se decide în baza legăturilor sufletești ce le simte față de naționalitatea îmbrățișată). Acest fapt a dus la mari exagerări în numărul atribuit ungarilor. Aici de asemenea – alături de anumite considerații politice, abil întreținute de iredenta maghiară – limba de uz curent a jucat un rol decisiv.

163.727, adică 5,7%³¹ – este cel bulgar, trăitor în sudul Basarabiei și având ca centru Bolgradul. Însăși situația lor geografică ne edifică asupra târziei așezări a bulgarilor pe aceste locuri. Ei provin din o serie de emigrări succesive de la sud de Dunăre, care au avut loc cu începere de la sfârșitul secolului al XVIII-lea și până aproape de jumătatea secolului al XIX-lea. Cele mai vechi dintre imigrațiile acestea în sudul Basarabiei se datează între anii 1769 și 1791, când bulgarii, care fugeau de asupririle turcești, găsesc ospitalitate pe moșiile boierilor moldoveni din această provincie, cu învoirea domnilor țării. În 1856, odată cu trecerea regiunii sud-vestice a Basarabiei la Moldova, a trecut sub dominație românească și cea mai însemnată parte a coloniilor bulgare. Aceste așezări la nord de Dunăre țin de lanțul de colonii bulgare care se continuă spre răsărit de Nistru, în sudul Rusiei, și anume în guberniile Taurida și Kerson³². Cum era și natural însă, sudul Basarabiei fiind cel mai apropiat de centrul de expansiune bulgar, are și un număr mai mare de bulgari.

Cu privire la acest neam, trebuie să relevăm un merit special al lui Berg, acela de a fi căutat să separe, în calculele sale, pe bulgari de naționalitățile conlocuitoare, spre deosebire de unii predecesori – ca Skalkovski, dintre autorii mai vechi, iar dintre cei mai noi Derjavin – care îi amestecă în special cu găgăuzii, exagerându-le mult numărul³³. Ca să evidențiem ce mari confuzii face Derjavin și la ce falsificare a numărului bulgarilor îl duc acestea, e destul să amintim că pe lista coloniilor bulgare trece localități cum e Comrat, centrul principal al populației găgăuze, care avea în 1910 nu mai puțin de 8.396 locuitori, în majoritate găgăuzi; apoi Ciadâr-Lunga cu 4.467 găgăuzi, Cubei cu 4.817, din care jumătate sunt găgăuzi...³⁴. Astfel, nu este de mirare că, pentru anul 1910, îi iese lui Derjavin totalul de 180.116 bulgari!

³¹ S. Mănuilă, *op. cit.*, p. XXVIII.

³² Pe toate le studiază într-o lucrare etnografică – cea mai completă din toate câte au apărut până azi – N. S. Derjavin: *Болгарскія колоніи въ Россіи (Таврическая, Херсонская и Бессарабская губернии)*, publicată de Academia Bulgară de Științe, în „Сборникъ за народни Умотворения и народописъ”, кн, XXIX, Sofia, 1914.

³³ Între acești autori trebuie să-l numărăm și pe Z. Arbure (*Basarabia în secolul XIX*, București, 1898), care nici măcar nu-i pomenește. Îi include desigur tot în numărul bulgarilor.

³⁴ Și ceea ce-i mai interesant este că Derjavin pretinde că în această listă de 65 colonii bulgare, din Basarabia, nu dă decât coloniile „cu populație curat bulgară” (*съ чисто-болгарскимъ населениемъ!*). Astfel, ne lasă încă să înțelegem că lasă la o parte multe sate cu populație mixtă, care numără și bulgari. Cf. *op. cit.*, p. 26-27.

Mozaicul slav în Basarabia e întregit de un neînsemnat număr de poloni și cehi. Numărul polonilor, în 1897, se ridică la 11.696 suflete. Dacă însă ținem seama de observația lui Butovici că la recensământ au fost considerați drept poloni mulți ucraineni catolici, atunci acest număr trebuie redus simțitor. Faptul este confirmat de recensământul românesc din 1930, care dă totalul de 8.104 poloni, adică un procent de 0.3³⁵. Populație mai mult urbană, ei nu lipsesc nici de la țară. Se află răspândiți în special în nordul provinciei. Cei mai mulți sunt emigranți stabiliți aici după împărțirea Poloniei.

Cehii, în total vreo 300, alcătuiesc doar o curiozitate etnografică, în județul Ismail, unde sunt imigranți din Rusia.

Neamuri neslave

Tot între neamurile de curând stabilite pe pământul Basarabiei sunt și evreii, care se ridică la un număr apreciabil. După recensământul din 1897 erau atunci 228.168, adică un procent de 11; după recensământul românesc din 1930 însă, totalul lor este de numai 204.858, adică procentul de 7,2. Această mare diferență, care apare și mai importantă dacă se adaugă coeficientul natural de creștere pe perioada de 33 ani, este explicabilă prin declararea multor evrei drept ruși la recensământul nostru, ceea ce am relatat deja mai sus. De altfel, chiar de la 1930 până în 1940, numărul evreilor din Basarabia a crescut excesiv în urma pogromului din Germania și din alte țări limitrofe.

Deși populație urbană prin excelență – în orașe și târguri ating, după Berg, procentul de 37,2 – ei sunt în număr destul de mare și la sate, unde, tot după acest autor, ar forma procentul de 7³⁶. Făcând procentajul populației evreiești rustice pe județe, ea se repartizează în mod foarte inegal: procentul cel mai ridicat e în nordul Basarabiei, unde ar atinge 11,9% (județul Hotin) și 10,8% (județul Soroca); pe când în județul Lăpușna au cel mai mic procent, de 2,7³⁷.

Dimpotrivă însă, evreii covârșesc ca număr, în cele mai multe din orașele mari ale Basarabiei, unde, după Berg, au majoritatea: în Orhei 57,8%; Soroca 56,9%; Bălți 55,9%; Hotin 50%; Chișinău 45,9%³⁸.

³⁵ S. Mănuilă, *op. cit.*, p. XXVI și XXVIII.

³⁶ După datele recensământului din 1930, procentul evreilor urbani este 26,6, iar al celor rurali 4,3. Cf. Mănuilă, *op. cit.*, p. LI și LV.

³⁷ După recensământul din 1930, în județul Hotin, evreii rurali sunt 8%, iar în județul Soroca 7,9%, în județul Lăpușna numai 1,8%. Cf. Mănuilă, *op. cit.*, p. LI-LII.

³⁸ După recensământul din 1930, evreii ating în aceste orașe următoarele procente: Orhei 41,2, Soroca 36,1, Bălți 46,5, Chișinău 35,7. Cf. Mănuilă, *op. cit.*, p. LIV.

Berg vrea să susțină că „evreii trăiesc în Basarabia din timpuri vechi”. În Moldova s-ar fi ivit de pe la finele secolului al XIV-lea, în vremea domniei lui Roman I, iar în secolul al XVI-lea s-ar fi stabilit deja mulți. Credem că se înșeală. Nu sunt evreii din România, și în special cei din Basarabia, descendenți ai acelor evrei care erau foarte puțini la număr. S-ar putea dovedi, atât prin limbă cât și prin numele lor, că sunt cu mult mai noi. Toți evreii basarabeni țin de migrația nordică și răsăriteană. Îngroziți de pogromurile rusești ei au venit aici ca fugari, fie direct din Rusia, fie mai ales din Polonia, prin Galiția, unde s-au stabilit mai întâi. Rusismele și polonismele din jargonul lor în mittelhochdeutsch, precum și sufixele slave, în special polone, la antroponime, dovedesc aceasta cu prisosință. În Basarabia evreii erau tolerați, ba chiar se bucurau și de unele înlesniri, precum ne spune Berg însuși. Evreii de migrație sudică sunt în această provincie extrem de puțini; nu aflăm decât un foarte mic grup de rit spaniol în orașele din vecinătatea Dunării.

Cât despre caraimi, mozaici prin confesiune și tătari prin limbă, ei constituie un fel de curiozitate etnografică, pe cale de dispariție. Populație exclusiv urbană, ei numără abia vreo sută de suflete, care reprezintă o emigrație restrânsă din sudul Rusiei.

În ceea ce îi privește pe germanii din Basarabia, cu centrul în sud-estul ei, la Tarutino – populație care formează astăzi obiectul transmigrației radicale în Reich, pe baza unui acord germano-sovietic – ei se ridicau în 1930 la 81.089 locuitori, adică la procentul de 2,8. Despre acest neam se știe cu precizie când și cu ce intenții au fost colonizați și de unde au fost aduși. Cea mai veche așezare a lor nu trece de anul 1813.

La fel, micul grup francez de la Șaba, originar din Elveția, își are începutul aici abia de la 1824.

Nici grecii – pentru care Berg dă numărul de 4.000, iar recensământul român de la 1930 totalul de 2.044, adică mult mai puțin de 0,1%³⁹ – nu sunt mai vechi de secolul al XVIII-lea în orașele Basarabiei. Locuiesc în special în sud, deși nici din Chișinău nu lipsesc. Cu toate că vechii greci au avut în această provincie importante colonii comerciale pe litoralul Istrului și al Pontului Euxin, ele nu s-au continuat până în vremea noastră.

³⁹ *Ibidem*, p. XXVI și XXVIII.

Tot târziu emigranți sud-dunăreni – de la începutul secolului al XIX-lea – sunt și cei 1.809 albanezi, după recensământul din 1930, de la Caracurt (județul Ismail)⁴⁰.

Spre deosebire de atâtea alte neamuri din Basarabia, armenii au aici o respectabilă vechime, al cărei document autentic este însăși biserica din Cetatea-Albă, zidită în 1447. Totuși, în ciuda acestui trecut, originea lor migratorie se vede chiar din caracterul izolat al coloniei și, mai ales, din poziția lor geografică în extremul sud-estic al Basarabiei, aproape de mare.

Dintre turco-tătarii care s-au perindat prin Bugeacul Basarabiei, găgăuzii – popor de limbă turcească și de confesiune creștină ortodoxă – sunt cei din urmă fixați și cei care dănuiesc până azi în Cahul, Ismail, județul Cetatea-Albă și Tighina. Emigranți transdunăreni – de același neam ca și găgăuzii dobrogeni și ca și cei din Bulgaria – ei încep a se așeza în Basarabia de-abia pe la începutul secolului al XIX-lea. Popor specific rural, ei ajung în 1907 la 76.266 suflete, adică 4,2%, iar în 1930 la 98.172, adică 3,4% din populația provinciei⁴¹. Numele „găgăuț(-ă)” [ca epitet pentru „prost”, „imbecil”] – foarte înrădăcinat în limba românească, ceea ce arată un contact destul de vechi cu ei – este, fără îndoială, de origine dobrogeană – la români.

Între emigranții vechi ai Basarabiei sunt și țiganii, care, la 1907, numărau 11.567 suflete, adică 0,64% din toată populația rustică; iar în 1930, în provincia întregă, inclusiv orașele, 13.518, adică un procent general de 0,50⁴². Venirea lor aici, ca și în toată Moldova istorică, datează, pare-se, din timpul mării invazii tătare. Astăzi ei sunt, în general, statornici, fixați prin sate – foarte rar și la orașe – deși unii din ei, șătrarii, continuă încă să trăiască în stare nomadă⁴³. Toți au îmbrățișat credința creștină ortodoxă, iar cei mai mulți și-au uitat limba lor maternă, vorbind românește. Este interesant de relevat că cel mai mare număr al lor nu-i în Bugeac, ci în județele Lăpușna, Bălți, Orhei și mai puțini în Tighina.

⁴⁰ *Ibidem*, p. XXVIII.

⁴¹ *Ibidem*, p. XXV și XXVIII.

⁴² *Ibidem*.

⁴³ La începutul secolului XIX, această categorie de țigani era în număr mult mai mare, de vreme ce ei au impresionat în mod deosebit pe primii călători ruși prin Basarabia, ca un element foarte caracteristic pentru peisajul etnic al provinciei. Amintim aici pe Pușkin, care le-a consacrat poezii din cele mai frumoase.

2. ROMÂNII

Nu înțelegem pentru ce „moldovenii”, cum sunt exclusiv numiți românii basarabeni, evitându-se intenționat numele de români – deși cei dintâi ca importanță dintre toate neamurile reprezentate în populația acestei provincii – ocupă abia locul al IX-lea în ordinea pe care o păstrează în studiul său Berg. Noi i-am lăsat anume la urmă de tot, pentru ca, prin contrast cu toate celelalte popoare de proveniență migratoare, să se poată evidenția și mai bine caracterul lor de statornicie și de veche așezare, alături de marele număr, ceea ce constituie indiciile celui mai autentic autohtonism.

Însuși Berg atestă că „moldovenii ocupă, după număr, primul loc în gubernie”. El constată, totuși, în acord cu calculele sale statistice, că ei nu ar avea majoritatea absolută. Astfel, procentul lor general nu este decât 47,6, după recensământul din 1897, ceea ce am arătat, prin comparație cu datele recensământului românesc din 1930, că trebuie pus la îndoială. Pe de altă parte, având în vedere numai populația rustică a Basarabiei, românii reprezentau aici, la 1897, un procent de 53,5, iar la 1907 de 53,1. La 1930 însă, după recensământul românesc, procentul lor este de 59,9⁴⁴. Iar după Murgoci, ei reprezentau, la 1918, 67% din populația totală a Basarabiei și 80% din întreaga populație rustică⁴⁵.

Dacă acum, considerând numai populația țărănească, ne referim nu la întreaga provincie, ci la fiecare județ în parte, aflăm fapte în adevăr revelatorii, pentru anul 1907:

În județul Lăpușna, procentul românilor țărani atinge 93,7; Orhei 80,2; Bălți 71,5; Soroca 71,5; Tighina 52,7.

Controlând acest procentaj românesc, raportat exclusiv la populația rurală, cu cel calculat de Dr. S. Mănuilă pe baza datelor recensământului făcut la 1930, găsim o concordanță izbitoare: Lăpușna 92,4%; Orhei 89,4%; Bălți 73,6%; Soroca 74,6%; Tighina 59,5%⁴⁶.

Deci, în această regiune centrală a Basarabiei – cu depășirea ei, atât spre nord cât și spre sud – românii au majoritate absolută, dacă avem în vedere țărănimea⁴⁷. Dar aceasta este și regiunea cu suprafața cea mai mare.

⁴⁴ S. Mănuilă, *op. cit.*, p. LI.

⁴⁵ Cf. *La population de la Bessarabie*, Paris, 1918.

⁴⁶ S. Mănuilă, *op. cit.*, p. LI-LII.

⁴⁷ Dr. Mănuilă dă cartograme etnografice și lingvistice, precum și pe cea a repartiției populației României după religii, ilustrând grafic procentajul, pe provincii și județe, pentru fiecare din aceste criterii, însă numai în ce privește mediul urban. E păcat că nu ne-a dat acest procentaj grafic și pentru mediul rural, ar fi fost foarte elocvent.

Procent destul de susținut au românii și în județul Ismail: 46,3%, la 1907, ceea ce este în acord cu procentul dat de Mănuilă: 51,3 pentru Cahul și 35,6 pentru Ismail⁴⁸.

Procentul minim îl au românii în județul Hotin (25,3%, la 1907, după Berg; 36,1%, după Mănuilă, la 1930) și în județul Cetatea Albă (16,8% după Berg, 18,6% după Mănuilă).

Prin urmare, numai în două județe, unul din extremul nord, iar altul din extremul sud-est al Basarabiei, procentul elementului românesc scade simțitor, deși el ne arată totuși că românii se mențin și aici destul de bine, date fiind împrejurările etnografice foarte vitrege în care trăiesc acolo.

Ne-am oprit mai mult asupra țărânimii românești din Basarabia fiindcă socotim examinarea exclusivă a populației rustice plină de interes, nu numai într-o țară specific agricolă ca România, dar în general în orice țară din lume. În adevăr, această populație reprezintă realitatea etnografică de fapt a unei țări și totodată ne orientează, în chipul cel mai sigur, asupra elementului autohton.

Din punct de vedere al predominanței etnice și al autohtonismului, credem fără importanță specială faptul că, în orașe, românii „nu alcătuiesc nicăieri majoritate absolută”, iar în unele au chiar procente extrem de mici, de exemplu în Cetatea Albă (14%, după S. Mănuilă; 0,8%, după Berg!) sau în Hotin (8,8% după Mănuilă; 0,3% după Berg!). Totuși, dacă nu uităm că românii sunt un popor rustic prin excelență și dacă mai avem în vedere și marele număr de naționalități diferite – multe dintre ele tipic urbane – e de mirare, totuși, că ei sunt în unele orașe chiar foarte bine reprezentați: în Orhei 52,2% (după Berg, 27,6%), în Soroca 52%, în Reni 51,3%, în Cahul 49,4% (după Berg, 39,4%); în Chișinău 42,2% (după Berg, 17,6%).

Fenomenul acesta nu ne surprinde; este general românesc. În tot cuprinsul Daciei, chiar în regiunile unde românitatea se apropie de 100%, eterogenitatea etnică a orașelor – mai mult sau mai puțin pronunțată – apare ca un aspect caracteristic.

Nicăieri nu este acest fapt mai tipic ca pentru Transilvania, ceea ce deseori a dat străinilor călători iluzii foarte dăunătoare intereselor poporului românesc. Acest fenomen însă nu poate impieta deloc asupra preponderenței numerice și asupra omogenității românilor nici în Transilvania, precum nici în Basarabia.

⁴⁸ Ambele aceste județe românești formau, după împărțirea administrativă rusească, un singur județ cu numele Ismail (Измаильский Ўездъ). Făcând deci media procentelor menționate, aflăm procentul de 43.45, foarte apropiat de cel al județului Ismail de la 1907.

Din cele analizate critic până aici, contrastul dintre migraționismul – spontan sau dirijat – al tuturor celorlalte popoare și dintre vechea și statornică așezare a românilor, în această provincie moldovenească, apare, credem, în toată claritatea.

Nu vom insista asupra celorlalte considerații ale lui Berg, privitoare la limba și istoria poporului român, care – după cum se vede – ies din domeniul competenței sale. Amintim numai că, vorbind despre limbă, face o statistică a vocabularului, de tipul Cihac, voind să scoată în vileag predominanța elementelor slave față de cele latinești. Iar relativ la problema originii românilor socotește descendența din coloniștii lui Traian și autohtonismul lor în Dacia drept naivități patriotice ale istoricilor români. El se bazează aici pe lucrările lui Rössler și Csánki, pe care îi citează. Mai interesant – și în însuși cadrul tezei sale – este ceea ce spune Berg cu privire la originea românilor din Basarabia. El admite principial că românii nu ar fi aici mai vechi decât momentul istoric al întemeierii Moldovei ca stat, deci că n-ar fi în Basarabia anteriori secolului XIV. Credem însă că chiar numai o astfel de vechime a elementului românesc, în comparație cu oricare dintre multele naționalități reprezentate pe pământul Basarabiei și în special cu rușii, care nu depășesc anul 1812 și chiar cu ucrainenii, le dau dreptul românilor să se considere aici drept adevărații autohtoni.

Citând un act de danie româno-slav, de la 1420, din arhiva unei mănăstiri numită în slavonește *Varzarevskii monastir* sau *Kișnovarzarev*, Berg vrea să arate că toate numirile topice din acel punct geografic, aflate în textul actului, sunt pur slave; deci că pe timpul acela, deși Basarabia era sub stăpânire românească, nu ar fi fost români pe acolo sau, în tot cazul, că erau de curând stabiliți. Nu observă însă că, chiar numele mănăstirii, căreia i se face dania și căreia aparține actul, este românesc, iar forma sub care apare în documentul citat de el nu-i decât o slavizare a toponimului Vărzărești!

Dar studiul lui Berg câștigă în valoare mai ales prin faptul că este însoțit în anexă de o importantă hartă etnografică a populației rurale din Basarabia⁴⁹, desigur, una dintre cele mai bune din câte există. Este la scara de „10 verste într-un deget”⁵⁰.

Ca principiu călăuzitor la însemnarea unei grupe etnice pe hartă, autorul își ia ca prag inferior limita de 10% din populația unui punct dat,

⁴⁹ Așa și este intitulată: *Этнографическая карта сельского населения Бессарабии*.

⁵⁰ 10 верст в дюйм. (Această scară corespunde lui 1/420.000). Un deget (1 дюйм) = 0,025 m.

indiferent de procentul general al acelei nații, raportat la întreaga Basarabie. Sub acest procent minimal, etnicul nu mai este luat în considerație într-o anumită localitate. Așa se explică faptul că pe hartă sunt avute în vedere numai 11 naționalități, deși în text Berg prezintă 14, dând pentru toate date statistice și informații istorico-etnografice. Dar tot de aici rezultă și inconsecvența din punct de vedere al numărului unei naționalități în toată provincia; astfel, sunt însemnați pe hartă francezii și albanezii, în timp ce au fost omiși grecii și armenii, cu o populație totală superioară. În adevăr, primele două nații locuiesc fiecare în câte o singură localitate: francezii toți în Șaba și albanezii, aproape toți, la Caracurt, pe când grecii și armenii sunt răspândiți în mai multe localități, neridicându-se în nici una la procentul amintit. În afară de aceasta, la ei predomină elementul urban care nu este deloc notat pe hartă.

Orașele nu au fost luate în considerație, pentru că autorului i-a lipsit materialul statistic necesar; în consecință nu au fost colorate, locul lor fiind lăsat în alb. Dar chiar de ar fi dispus de datele trebuitoare, nu ar fi avut posibilitatea să le însemneze: harta lui, deși la o scară mare, i-ar fi fost totuși cu mult prea mică pentru a le putea nota precis prin culori. De altfel, dată fiind eterogenitatea etnică a orașelor, această lacună nu este din cele grave.

Un defect al hărții acesteia este mai curând utilizarea procedurii obișnuit al colorării continue. Autorul singur și-l recunoaște, fără a părea însă că înțelege ce erori pot ieși din el. Inovația etnocartografică ce își face drum tot mai mult, pentru că oglindește mai just și mai exact realitatea, constă în a colora exclusiv spațiile locuite, lăsându-se în alb cele nepopulate. Ne gândim, în special, la Basarabia de sud, care are întinse suprafețe nelocuite; regiuni acoperite de vărsări ale diferitelor lacuri, de locuri mlăștinoase, lunci, pășuni de stepă.

Aici, după colorarea lui Berg, aproape tot teritoriul Bugeacului apare locuit de o populație eterogenă, din care naționalitatea românească este exclusă, ceea ce e nedrept. Căci, cum se împacă lipsa aceasta a românilor din Basarabia meridională pe harta lui Berg, când încă cu 100 de ani în urmă, după publicația *Statisticeskoe opisanie Bugiaka 1822-1828*, între toate popoarele ce locuiesc acest spațiu, românii sunt arătați a fi fost cei mai numeroși? Ni se dă numărul lor total – mare pentru vremea aceea! – de 37.859 suflete. Amintim că marile mișcări migratorii din sudul Basarabiei se potoliseră aproape și că se ajunsese, în acest moment, la acel aspect etnografic stabil, care se continuă până în timpul nostru. Evident, vom avea de ținut în seamă creșterile de

populație, pentru fiecare naționalitate, pe intervalul de 100 de ani, dar raportul dintre diferitele popoare, ca număr, se menține – cu o largă aproximație – cam același. Calculând procentajul naționalităților care populează Bugeacul la 1827 – după datele din *Statisticeskoe opisanie...* – rezultatele ce-am aflat se clasifică astfel: români 33,58%, bulgari 22,78%, ucraineni 19,45%, ruși (cu lipoveni) 9,15%, germani 5,68%, poloni 2,86%, evrei 2,36%, greci 1,93%, armeni 0,87%, diferite [alte naționalități] 1,84%.

Dacă acum calculăm procentajul acelorași neamuri din Bugeac, la capătul unui secol – după recensământul de la 1930 – constatăm un acord destul de sensibil, ceea ce înseamnă un echilibru uimitor de stabil pentru o perioadă așa de mare, între procente de atunci și cele de acum⁵¹.

În adevăr, la 1930, românii reprezintă 37,68% din toată populația regiunii, adică o creștere foarte explicabilă de 3,74% față de procentul vechi. Bulgarii 15,21%, ceea ce ar părea o scădere mare față de trecut, dacă nu am ști că în vechiul procent erau incluși și găgăuzii. Aceștia singuri, la 1930, au 9,16%, adică la un loc cu bulgarii 25,68%, ceea ce reprezintă, iarăși, o creștere de 1,59% față de procentul vechi. În ceea ce îi privește pe ruși și ucraineni, constatăm că, la 1930, raportul lor numeric se inversează: ucrainenii scad violent la 8,45%, iar rușii cresc violent la 17,63%. Germanii se urcă la 7,07%, iar evreii la 3,64%; grecii scad la 0,13; armenii și polonii și mai mult, ajungând la procente cu totul neînsemnate.

Comparând acum procentul românilor din Bugeac cu procente neamurilor cele mai bine reprezentate aici – după ultimul recensământ – observăm că, față de ruși, românii sunt aici de 2 ori și ceva mai numeroși, întrecându-i cu 19,61%. Față de bulgari sunt aproape de 2 1/2 ori mai mulți, întrecându-i cu 22,11%; față de găgăuzi de 4 ori și ceva mai numeroși, întrecându-i cu 28,21%; față de ucraineni de aproape 4 1/2 ori mai mulți, întrecându-i cu 28,87%; față de germani de 5 1/4 ori și ceva mai numeroși, întrecându-i cu 30,25%; față de evrei de 10 ori și ceva mai mulți, întrecându-i cu 33,68%...

⁵¹ Cum toponimul *Bugeac* nu reprezintă o determinare administrativă sau politică, nu poate fi vorba de o definire precisă a acestei regiuni sub aspectul etno-demografic. De aceea, la calcularea procentajului populației ei, am considerat cele 4 județe meridionale în bloc: Cahul, Ismail, Cetatea-Albă și Tighina – adică am procedat cu o mare aproximație în plus, întrucât am inclus aici o bună porțiune dinspre nord, care nu aparține Bugeacului.

Iată deci că și în Bugeacul cel atât de pestriț – răscruce a atâtor migrații de stepă – românii, fără a avea majoritatea, formează totuși populația predominantă, ceea ce nu reiese din harta etnografică a lui Berg.

Dar, chiar și așa cum e făcută pe această hartă repartiția elementelor etnice, în parte injust, este de ajuns să aruncăm o privire generală asupra ei spre a ne convinge că albastrul închis, culoarea care-i marchează pe români, ocupă o suprafață așa de întinsă în raport cu celelalte culori – atât cu fiecare în parte, cât și cu toate la un loc – încât nu poate fi nici o îndoială pentru nimeni cu privire la caracterul specific românesc al Basarabiei și la omogenitatea ei etnică.

Pentru ca lectorul să se poată singur edifica, anexăm în reproducerea fotografică [de la sfârșitul studiului], diminuată foarte mult, harta lui Berg. Numai că aici culorii albastre, a românilor, îi corespunde nuanța cea mai închisă de cenușiu⁵², aproape neagră, care contrastează cu cenușul mai atenuat, corespunzător celorlalte naționalități.

Nu putem încheia înainte de a aminti unul dintre procedeele subtile, utilizate de ruși, pentru a-i face pe autohtonii acestei provincii să o rupă pe nesimțite cu tradiția veche, care-i leagă de centrul lor natural de coeziune etnică, politică, istorică. Este vorba de întrebuițarea unui alt nume decât cel propriu pentru țara lor, atât în administrația de stat și în literatura geografică, cât și în general, în tot ceea ce s-a scris sau s-a vorbit relativ la ea în rusește; și anume, noi știm că în istoria românilor, ca și în vorbirea curentă – până la ocupația rusească și câtva timp după aceea – nu se numea Basarabia decât regiunea care fusese cândva muntenească, sub stăpânirea dinastiei Basarabilor⁵³. Rușii însă, în mod intenționat au extins acest nume, care nu evoca nimic despre etnicul provinciei, asupra întregului teritoriu. Astfel s-a ajuns la substituirea numelui de Moldova, care se suprapunea perfect pe realitatea istorico-etnografică și care este, în același timp, numele

⁵² Pentru a ajunge la acest rezultat am dat un ton mult mai închis culorii românești înainte de a fotografia harta. Totuși, fiindcă lumina nu se poate distribui în mod egal la o suprafață așa de mare ca cea a hărții lui Berg, culoarea românească n-a ieșit perfect omogenă cum trebuia, ci pe unele locuri e cenușie închisă, iar pe altele foarte apropiată de negru. În orice caz, se vede clar că nuanța care bate în negru acoperă toată Basarabia, cu excepția celei mai mari părți din Bugeac și a extremului nord al provinciei.

⁵³ Deci de la numele acestei glorioase dinastii muntene – care se confundă cu însăși Țara Românească – își trage numele Basarabia. Nu putem să nu atragem atenția, cu acest prilej, asupra erorii grave din ultima ediție a mării enciclopedii germane «Grosse Brockhaus», care derivă Basarabia (Bessarabien) de la tribul trac al Bessilor! („Die thrakischen Besser, die im 7 Jh. Einwanderten, gaben dem Land seinen Namen”). Cf. *op. cit.*, II, 1929, p. 634.

tradițional păstrat până azi de țăranii români din Basarabia. Ca dovadă că așa este, relevăm faptul interesant că chiar scriitorii ruși mai vechi, până pe la jumătatea secolului al XIX-lea, întrebuițează numele Basarabia (*Bessarabia*) numai pentru partea cea mai de sud. Între aceștia îl cităm pe A. Skalkovski, care, la 1838, prin Basarabia nu înțelegea decât „raiaua Benderului și a Chilieii împreună cu fortăreața Ismailului”⁵⁴, unde, ne spune el că locuiau pe atunci 12.470 familii.

Restul Basarabiei – cu excepția raiei Hotinului – este numit de dânsul: *Moldova cea situată pe țărmul stâng al Prutului*⁵⁵. Și cu drept cuvânt. Aici și rezidă tot adevărul – nu numai cel istoric, ci și cel etnografic. Căci, pământ curat moldovenesc, din Moldova istorică, este ținutul dintre Prut și Nistru.

Astăzi, însă, ca un ecou al revoluției sociale și politice din Rusia, se recurge – în ce privește Basarabia și locuitorii ei – tot la o metodă analogă cu cea menționată, deși de un aspect oarecum contradictoriu. Anume, toți scriitorii ruși, presa și vorbitorii, evită sistematic întrebuițarea numelui de români, căroră li se spune exclusiv moldoveni. Am observat aceasta și la Berg. În același timp, rușii nu se mai feresc deloc de a desemna provincia cu numele de Moldova – paralel cu cel de Basarabia (*Bessarabia*, *Bessarabskaia gubernia*), unic în uz până ieri – numai că sub forma de: *Republica Moldovenească (Moldavskaia Respublika)*, la care este inclusă și regiunea transnistreană, *opunând-o restului Moldovei din statul român ca pe o formațiune politică de tentație*. Intenția separatistă ce stă la baza unei astfel de metode este clară: *se urmărește înlocuirea radicală a terminologiei, care se referă la colectivitatea etnică în totalitatea ei, cu termeni care definesc numai un grup dialectal din întregul etnic, tinzându-se astfel la înstrăinarea conștiinței naționale a grupului*.

Dar, în ciuda procedeelelor artificiale ale oficialității ruse – oricât ar fi ele de măiestrite – românitățile Basarabiei nu va putea fi ascunsă sau contestată niciodată de nimeni și nici desprinsă de trunchiul etnic din care a crescut.

⁵⁴ A. Скалковскій, *Хронолог. обзор. исторіи Новороссійскаго края, 1730-1823*, ч. II, Odessa, 1838, p. 193.

La fel, o lucrare anonimă de statistică asupra Basarabiei – apărută la 1829 și atribuită colonelului I. S. Kornilovici – cuprinde în însuși titlul ei *identificarea Basarabiei cu Bugeacul*: „Статистическое описание Бессарабии, собственно такъ называемой, или Буджака...” (*Descrierea statistică a Basarabiei propriu zise sau a Bugeacului...*), Akerman, 1829.

⁵⁵ *Молдавія лежачая по лѣвому берегу р. Прута*, cf. A. Skalkovski, *op. cit.*, II, p. 193.

Harta etnografică a populației rustice a Basarabiei de L. S. BERG

Résumé

Rédigée au début de l'automne 1941, l'étude du professeur Caraman représente le proteste d'un savant contre l'annexion abusive par l'Union soviétique de la Bessarabie et de la Bucovine de nord. Ayant comme point de départ des publications scientifiques de l'Académie de Leningrad, et plus particulièrement des travaux de L. S. Berg – le plus autorisé spécialiste soviétique en ce qui concerne les aspects ethnographiques et démographiques de la Bessarabie – l'auteur prouve la présence prédominante des Roumains à travers le territoire compris entre le Prut et le Dniestr. Ceux-ci représentaient 54 % de toute la population, suivis par les Ukrainiens (20,31 %), les Juifs (7,25 %), les Bulgares (5,58 %), les Russes (5,12 %) etc. La Russie soviétique avait donc abusivement occupé le territoire de la Roumanie, sans aucune justification d'ordre historique, linguistique ou démographique. Suite à cet article, la revue „Însemnări ieșene” fut supprimée, le numéro détruit avant sa diffusion, et l'auteur soumis à toutes sortes de privations.